

1. המועצה האזורית לכפרים הלא מוכרים בנגב, באמצעות היו"ר ג'בר אבו כף
2. חמידאן אבו-חמאד, ת"ז 312191257, בן ארבע שנים, מהכפר דריג'את, באמצעות אמו, העותרת מס' 6
3. והיב אבו-חמאד, ת"ז 308303994, בן שש שנים, מהכפר דריג'את, באמצעות אמו, העותרת מס' 6
4. אומימה אבו-חמאד, ת"ז 203290176, בת שבע שנים, מהכפר דריג'את, באמצעות אמה, העותרת מס' 6
5. נדאל אבו-חמאד, 302583133, בן שמונה שנים, מהכפר דריג'את, באמצעות אמו, העותרת מס' 6
6. לוטפיה חוסין אבו-חמאד, ת"ז 0233339661, מהכפר דריג'את
7. אסחאק אבו-חמאד, ת"ז 052474616, מהכפר דריג'את
8. זינב אל-ג'נאמי, ת.ז. 318856242, בת שלוש מהכפר אם תנאן, באמצעות אביה עותר מס' 13
9. באדי אל-ג'נאמי, ת.ז. 308301530, בן 8 מהכפר אם תנאן, באמצעות אביו עותר מס' 13
10. חנין אל-ג'נאמי, ת.ז. 200982643, בת 10 מהכפר אם תנאן, באמצעות אביה העותר מס' 13
11. היאם אל-ג'נאמי, ת.ז. 301870622, בת 12 מהכפר אם תנאן, באמצעות אביה עותר מס' 13
12. דועא אל-ג'נאמי, ת.ז. 300780285, בת 13 מהכפר אם תנאן, באמצעות אביה עותר מס' 13
13. סלמאן אל-ג'נאמי, ת.ז. 058528662, מהכפר אם תנאן
14. איימן אבו-עשיבה, ת"ז 209260207, בן שנה, מהכפר אם תנאן, באמצעות אביו, העותר מס' 16
15. שרה אבו-עשיבה, ת"ז 39208442, בת חמש עשרה, מהכפר אם תנאן, באמצעות אביה, העותר מס' 16
16. עודה עבדאללה אבו-עשיבה, ת"ז 035214477, מהכפר אם תנאן
17. רפיק אל-הואשלה, ת"ז 208403204, בן שנתיים, מהכפר אל-ג'רא, באמצעות אביו, העותר מס' 19
18. עז א-דין אל-הואשלה, ת"ז 318184330, בן שנתיים, מהכפר אל-ג'רא באמצעות אביו, העותר מס' 19
19. מעגל אל-הואשלה, ת"ז 056312333, מהכפר אל-ג'רא
20. פאטמה סביח אבתיחאת, ת"ז 35110311, מהכפר אל-ג'רא

21. סחר אל-בטיחאת, ת"ז 308261916, בת שש, מהכפר אל-ג'רא, באמצעות אמה, העותרת מס' 27
22. אמל אל-בטיחאת, ת"ז 204289573, בת חמש, מהכפר אל-ג'רא, באמצעות אמה, העותרת מס' 27
23. אכלאס אל-בטיחאת, ת"ז 205567969, בת ארבע, מהכפר אל-ג'רא, באמצעות אמה, העותרת מס' 27
24. עבד אלהאדי אל-בטיחאת, ת"ז 315808733, בן שלוש, מהכפר אל-ג'רא, באמצעות אמו, העותרת מס' 27
25. נאיף אל-בטיחאת, לא רשום, בן שנתיים, מהכפר אל-ג'רא, באמצעות אמו, העותרת מס' 27
26. עאישה אל-בטיחאת, לא רשומה, בת חצי שנה, מהכפר אל-ג'רא, באמצעות אמה, העותרת מס' 27
27. סולטאנה עיד אל-בטיחאת, ת"ז 029954278, מהכפר אל-ג'רא
28. חמד אל-צבאירה, ת"ז 30098342, בן אחת עשרה, מהכפר אל-ג'רא, באמצעות אביו, העותר 29
29. עלי עודה אל-צבאירה, ת"ז 035112515, מהכפר אל-ג'רא
30. הנד אבו כף, ת.ז. 301109898, בת 13, מהכפר אם בטין, באמצעות אמה עותרת מס' 36
31. אמאל אבו כף, ת.ז. 039189105, בת 17, מהכפר אם בטין, באמצעות אמה עותרת מס' 36
32. נעמה אבו כף, ת.ז. 303022156, בן 11, מהכפר אם בטין, באמצעות אמו עותרת מס' 36
33. חנאן אבו כף, ת.ז. 305409401, בת 10, מהכפר אם בטין, באמצעות אמה עותרת מס' 36
34. עז אל-דין אבו כף, ת.ז. 205568371, בן 6, מהכפר אם בטין, באמצעות אמו עותרת מס' 36
35. מתעב אבו כף, ת.ז. 315618843, בן 4, מהכפר אם בטין, באמצעות אמו עותרת מס' 36
36. ג'אליה אבו כף, ת.ז. 53730420, מהכפר אם בטין
37. עטיה אבו כף, ת.ז. 35211796, מהכפר אם בטין
38. עפאף אבו כף, ת.ז. 32505414, בת 14, מהכפר אם בטין, באמצעות אמה עותרת מס' 45
39. סאלם אבו כף, ת.ז. 300987153, בן 12, מהכפר אם בטין, באמצעות אמו עותרת מס' 45
40. סוהיר אבו כף, ת.ז. 200910156, בת 11, מהכפר אם בטין, באמצעות אמה עותרת מס' 45
41. ופא אבו כף, ת.ז. 305460222, בת 10, מהכפר אם בטין, באמצעות אמה עותרת מס' 45
42. סיהאם אבו כף, ת.ז. 307847830, בת 8, מהכפר אם בטין, באמצעות אמה עותרת מס' 45
43. עמאד אבו כף, ת.ז. 205627789, בת 6, מהכפר אם בטין, באמצעות אמו עותרת מס' 45
44. סארה אבו כף, ת.ז. 315615591, בת 5, מהכפר אם בטין, באמצעות אמו עותרת מס' 45
45. שומה אבו כף, ת.ז. 58527722, מהכפר אם בטין
46. אבראהים אבו כף, ת.ז. 55803423, מהכפר אם בטין
47. מחמד אל-אעסם, ת.ז. 37767753, בן 17, מהכפר אבו תלול, באמצעות אביה עותר מס' 56
48. אסמא אל-אעסם, ת.ז. 37977048, בת 15, מהכפר אבו תלול, באמצעות אביה עותר מס' 56

49. אוסאמה אל-אעסם, ת.ז. 302779806, בן 10, מהכפר אבו תלול, באמצעות אביה עותר מס' 56
50. אסיא אל-אעסם, ת.ז. 203060413, בת 9, מהכפר אבו תלול, באמצעות אביה עותר מס' 56
51. על אל-דין אל-אעסם, ת.ז. 204129613, בן 8, מהכפר אבו תלול, באמצעות אביה עותר מס' 56
52. דועא אל-אעסם, ת.ז. 208396465, בת 4, מהכפר אבו תלול, באמצעות אביה עותר מס' 56
53. בלאל אל-אעסם, ת.ז. 207325275, בן שנתיים, מהכפר אבו תלול, באמצעות אביה עותר מס' 56
54. חוסיני אל-אעסם, ת.ז. 207699489, בן שנה, מהכפר אבו תלול, באמצעות אביה עותר מס' 56
55. חאקמה אל-אעסם, ת.ז. 55763544, מהכפר אבו תלול
56. עטיה אל-אעסם, ת.ז. 54440698, מהכפר אבו תלול
57. אסמא אבו עפאש, ת.ז. 305527905, בת 10, מהכפר ואדי אל-נעם, באמצעות אמו עותרת מס' 62
58. מחמוד אבו עפאש, ת.ז. 30056439, בן 14, מהכפר ואדי אל-נעם, באמצעות אמו עותרת מס' 62
59. עבד אלחמיד אבו עפאש, ת.ז. 301095014, בן 13, מהכפר ואדי אל-נעם, באמצעות אמו עותרת מס' 62
60. סעיד אבו עפאש, ת.ז. 312214927, בן 6, מהכפר ואדי אל-נעם, באמצעות אמו עותרת מס' 62
61. מוסא אבו עפאש, ת.ז. 318540929, בן 3, מהכפר ואדי אל-נעם, באמצעות אמו עותרת מס' 62
62. עאידה אבו עפאש, ת.ז. 58974221, מהכפר ואדי אל-נעם
63. לבאד אבו עפאש, ת.ז. 58971441, מהכפר ואדי אל-נעם
64. חנאן אבו סבילה, ת.ז. 32485203, בת 15, מהכפר אל-שהבי, באמצעות אביה עותר מס' 72
65. שתיווי אבו סבילה, ת.ז. 301183075, בן 14, מהכפר אל-שהבי, באמצעות אביו עותר מס' 72
66. נאדיה אבו סבילה, ת.ז. 201539962, בת 11, מהכפר אל-שהבי, באמצעות אביו עותר מס' 72
67. אבראהים אבו סבילה, ת.ז. 203062500, בן 10, מהכפר אל-שהבי, באמצעות אביו עותר מס' 72
68. אמנה אבו סבילה, ת.ז. 312203870, בת 6, מהכפר אל-שהבי, באמצעות אביה עותר מס' 72
69. הודא אבו סבילה, ת.ז. 205606361, בת 6, מהכפר אל-שהבי, באמצעות אביה עותר מס' 72
70. אימאן אבו סבילה, ת.ז. 315861179, בת 5, מהכפר אל-שהבי, באמצעות אביה עותר מס' 72
71. סלמא אבו סבילה, ת.ז. 59517540, מהכפר אל-שהבי
72. סלאמה אבו סבילה, ת.ז. 54413745, מהכפר אל-שהבי
73. אגודת הארבעים
74. אגודת הגליל
75. רופאים למען זכויות אדם
76. עדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל

באמצעות עו"הד מרואן דלאל ו/או ארנה כהן ו/או חסן ג'בארין ו/או ג'מיל דקואר

ו/או גדיר ניקולא ו/או סוהאד חמוד מעדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי
בישראל ת.ד. 510 שפרעם 20200 טלפון : 9501610 – 04 ; פקס : 9503140 – 04.

העותרים

נ ג ד

1. שר התשתיות הלאומיות

מרח' יפו 216, ירושלים

2. נציב המים

מרח' הארבעה 20, תל-אביב 64739

3. חברת מקורות

מרח' לינקולן 9, תל-אביב

4. שר החקלאות ואיכות הסביבה

מרח' ארניה 8, תל אביב

5. שר הפנים

מרח' קפלן 2, ירושלים

המשיבים

עתירה למתן צו על תנאי

מוגשת בזאת עתירה למתן צו על תנאי המופנה אל המשיבים ומורה להם לבוא וליתן טעם :

1. מדוע לא יחברו את הכפרים אם בטיין, אבו תלול, ואדי אל-נעם, אל-שהבי, דריג'את, אם תנאן ואל-ג'רא, הנמצאים בנגב, לרשת המים הארצית.

2. מדוע לא ידאגו לאספקת מים לשתייה לכפרים אם בטיין, אבו תלול, ואדי אל-נעם, אל-שהבי, דריג'את, אם תנאן ואל-ג'רא, באופן שתהיה המים נגישה, באופן שוויוני, ובאיכות ראויה.

תוכן העתירה

I. מבוא.....עמ' 5.

II. החלק העובדתי...עמ' 6.

- א. העותרים וקשיי השגת מים בכפרים הלא מוכרים בנגב...עמ' 6.
- ב. השלכות בריאותיות לתהליך השגת המים בכפרים הלא מוכרים בנגב...עמ' 10.
- ג. חלוקה לא שוויונית של מים בנגב ובארץ...עמ' 14.

III. עמדת המשיבים...עמ' 17.

IV. החלק המשפטי...עמ' 18.

- א. הזכות למים...עמ' 18.
- ב. הזכות לשוויון...עמ' 20.
- ג. הזכות לכבוד...עמ' 21.

I. מבוא

1. נושא העתירה הנוכחית הוא הזכות החוקתית לחיות בכבוד. זכותם של העותרים למים הינה זכות סטטוטורית והיא אף זכות חוקתית, בהיות הזכות למים חלק בלתי נפרד מהזכות לחיים והזכות לקבל שירותים בסיסים ככל האדם, אשר הינה אף היא חלק מהזכות החוקתית לכבוד האדם. הזכות למים משמעה הזכות למים באיכות ראויה ובאופן נגיש וזמין, לשתייה ולשימוש ביתי. רק אספקה סדירה של מים זורמים יכולה לענות על זכותם זו, וכי לשם כך יש להתיר חיבור בתיהם לרשת המים.

2. העותרים מס' 2 – 72 שהם תושבי כפרים לא מוכרים בנגב, חיים בתנאי קיום אנושי קשים ביותר, נטולי אספקה סדירה של מים. כמות המים המושגת בקושי רב הינה מזערית ביותר. דרכי השגת המים כרוכות בקשיים רבים המטילים סיכון ממשי לבריאות התושבים, לרבות בריאותם של הקטינים והוריהם. סכנות כגון התייבשות וזיהום מעיים הן רק דוגמה לסיכון הבריאותי שתושבי הכפרים הלא מוכרים נאלצים להתמודד איתו. מצב קשה זה יתואר להלן באמצעות תצהירים של תושבי הכפרים הלא מוכרים בנגב, חוות דעת רפואיות, וסקרים מטעם משרד הבריאות אודות כמות ואיכות המים שבכפרים הלא מוכרים בנגב. העותר מס' 10 מתאר את הן את הקושי להשיג מים והן את הסיכון התברואתי הנובע מאיכות מעט המים המושגים:

"כמו כן יש בתים שמרוחקים כעשרה ק"מ מפתח המים. בבתים המים מאוכסנים במיכלי פלסטיק או ברזל שעלול להחליד. את המיכלים ממלאים כל שבוע או עשרה ימים בערך, דבר הגורם לזיהום המים ואנו חשים בשינוי בטעמים... אני חושב שהמים המזוהמים גורמים להרעלות בגלל חדירת חיות קטנות כמו עכברים וחולדות למיכלים החלודים, כמו כן בגלל הימצאות עלוקות אשר גורמות למחלות ולשלשולים בקרב האזרחים. כמו כן נגרמות הרעלות לצאן ששותים ממי המיכלים והדבר משפיע לאחר מכן גם על האזרחים אשר אוכלים את מוצרי החלב."

רצ"ב תצהירו של עודה אבו עושיבה כנספח לעתירה שסימנו ע/1.

3. התמונה הקשה של חיים עם מים מעטים ולרוב באיכות מסוכנת, המצטיירת מתיאור הכפרים הלא מוכרים בנגב, אינה משתפרת כאשר היא מושווית לתמונת ישובים משגשגים הנהנים מאספקת מים רגילה, גם לגינון, והנמצאים באותו מרחב של הכפרים הלא מוכרים בנגב. כך, למשל, בשנת 1994 צריכת מים לנפש בשוב כמו עומר שבנגב עמדה על 151 מ"ק. לעומת זאת, באותה שנה נצרכו 24 מ"ק של מים לנפש בכפרים הלא מוכרים, מחציתם לצריכה פרטית. פער עצום זה נמצא גם בהשוואת נתוני צריכת המים בין האוכלוסיה היהודית והאוכלוסיה הערבית בכלל בישראל. בשנת 1998 צרכה הראשונה בין 74 ל- 758 מליון מטרים מעוקבים לעומת 26 שצרכה השניה (ראו טבלה להלן בעמ' ???). פרופסור קרצ'מר התייחס בעבר להפרש העצום שבצריכת המים בין שתי האוכלוסיות הערבית והיהודית בקובעו, כי יהא אשר יהא הגורם להפרש העצום בצריכת המים, קשה לשלול קיומה של אפליה מוסדית בכל הקשור לחלוקת משאב המים: "Nevertheless the discrepancy is so great that it is hard to believe that at least some part of it is not attributed to institutional discrimination."

4. העותרים יטענו, כי המשיבים מחויבים לספק לתושבי הכפרים מים ולחבר את כפריהם לרשת המים, וכי לחובה זו שלושה מקורות משפטיים, אשר די בכל אחד מהם בכדי לחייב את המשיבים ליתן הסעדים המבוקשים. ראשית, כי זכות העותרים למים קבועה בחקיקה הראשית. שנית, כי הזכות למים נכללת בזכות לחיים ולכבוד, ומכאן כי זכות זו מוגנת על ידי חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, אשר מטיל חובה על המשיבים לכבד זכויות אלו ואוסר עליהם להפרם. שלישית, כי עקרון השוויון, אוסר על המשיבים להפלות במילוי חובותיהם הסטטוטוריות בין קבוצות אוכלוסיה שונות, וכי בסירובם לחבר את כפרי העותרים לרשת המים מפירים המשיבים את עקרון השוויון.

II. החלק העובדתי

א. העותרים וקשיי השגת מים בכפרים הלא מוכרים בנגב

5. תושבי הכפרים הלא מוכרים בנגב נתקלים בקשיים רבים בכל האמור לתהליך שאמור להיות מובן מאליו, הוא תהליך השגת מים. קשיים אלה כוללים, בין השאר, את ריחוק נקודת המים מהכפרים ושימוש באלטרנטיבות מאולתרות כמו צינורות גומי להתחברות אל נקודות המים האלו. צינורות גומי אלו צרים הם ומספקים מים בלחץ נמוך ביותר. בהיותם מוטלים על פני הקרקע המדברית טמפרטורת מעט המים המסופקים בדרך זו היא חמה ביותר בימי הקיץ וקרה מדי בימי החורף. כמו כן, הנטל הכספי של שימוש בצינורות אלו מוטל על אנשי הכפרים עצמם. יתרה מכך, צינורות אלו אינם מספקים את ההגנה התברואתית המינימלית הנדרשת למים העוברים בהם.

6. זאת ועוד. ישנם מקומות שלא ניתן לעשות שימוש באותם צינורות בשל ריחוק נקודת המים. לא אחת נדרשים תושבי הכפרים ללכת למרחקים ארוכים, לעיתים תוך היתקלות בסיכונים

אימננטיים לאור טופוגראפיית המקום (בייחוד בחורף), כדי לשאוב מים מהבאר. מים אלו מאוכסנים בדרך כלל במיכלים אשר אינם מספקים את ההגנה התברואתית הדרושה למים המיועדים לשתיה ורחצה. עובדות אלו יוצרות את הקשיים הבלתי נסבלים להשיג מים, כפי שאנשי הכפרים עצמם מתארים בתצהיריהם המצורפים לעתירה זו.

7. דא עקא, בכפרים הלא מוכרים נשוא העתירה דנן ישנם בתי ספר יסודיים מחוברים לרשת המים ובהם יש מים זורמים. לעומת זאת, הכפרים עצמם אינם מחוברים לרשת המים.

8. העותרת מס' 1 הינה גוף וולנטרי המאגד נציגים מישובי הכפרים הלא מוכרים. היא פועלת אצל הרשויות השונות למען הכרה בכפרים הלא מוכרים בנגב ומציעה לרשויות התכנון תוכניות אלטרנטיביות לגבי עתיד תושבי הכפרים הלא מוכרים בנגב. העותרת 73 הינה עמותה רשומה הפועלת למען קידום זכויותיהם של תושבים בכפרים הלא מוכרים. העותרת 74 הינה עמותה רשומה הפועלת במישור הארצי למען הזכויות הבריאותיות של האוכלוסיה הערבית בכלל, ושל האוכלוסיה הערבית הבדואית בנגב בפרט. העותרת 75 הינה עמותה רשומה הפועלת למען קידום זכויות האדם במישור הרפואי. העותרת 76 הינה עמותה רשומה הפועלת למען קידום זכויות המיעוט הערבי בישראל במישור המשפטי.

9. העותרים מס' 2 - 7 הם תושבי הכפר הלא מוכר דריג'את. בכפר מתגוררים כ- 750 נפש. הכפר דריג'את נמצא צפונית הכביש ערד באר שבע. בכפר נמצא בית ספר יסודי "בית ספר דריג'את היסודי". מרים חמאד אבו חמאד, אלמנה בשנות הששים לחייה מהכפר דריג'את מתארת את הקושי שלה בהשגת מים, המשפיע, בין היתר, על בריאותה ועל זכותה לחופש פולחן:

"מספר פעמים בכל יום אני שואבת את המים מהבור, וסוחבת אותם אל ביתי, למרות הקושי והסבל הכרוך בכך למרות שהדבר הינו מעל ליכולתי הפיסית ומתיש אותי. וזאת על מנת שאוכל להשתמש במים לצרכים הבסיסיים, לבישול, שתייה, רחצה, ניקיון הבית וכן לצורך הטהרה שלפני התפילה."

רצ"ב תצהירה של גב' מרים חמאד כנספח לעתירה שסימנו ע/ 2.

10. גב' לוטפיה חוסיין אבו חמאד מהכפר דריג'את מתארת את הדילמה שלה כאם המתמודדת עם מחסור המים מחד, ועם הצורך לספק מי שתייה וניקיון לילדיה מאידך:

"המצב הזה של המחסור במים והחשש שמלווה אותי כל הזמן שמא יגמרו המים, מקשה עלי מאוד את החיים. הקושי גדול במיוחד בגלל הסתירה הקבועה בין האחריות שלי כאם כלפי ילדי ובריאותם, המחייבת אותי להקפיד שיקפידו על ניקיונם, דבר הדורש שימוש רב במים, לבין הידיעה שאין לנו די מים וחובתי להשגיח שהילדים לא ישתמשו ביותר מדי מים. התוצאה הינה שהסבל שלי, כתוצאה מהמחסור במים, הוא כפול ומכופל, בשל הכאב שנגרם לי כאם, כשאני רואה את ילדי סובלים."

רצ"ב תצהיר גב' לוטפיה אבו חמאד כנספח לעתירה וסימנו ע / 3.

ראו גם :

תצהיר גב' ח'דיג'ה אבו חמאד הרצ"ב כנספח לעתירה וסימנו ע / 4.

תצהיר דהב עאמר אלנססיה הרצ"ב כנספח לעתירה וסימנו ע / 5.

11. העותרים מס' 8 – 16 הם תושבי הכפר הלא מוכר אם תנאן. בכפר אם תנאן מתגוררים כ- 4000 נפש. הכפר אם תנאן נמצא דרומית לשוב ערוער ולכביש דימונה באר שבע. בכפר ישנו בית ספר יסודי שנקרא "בית ספר אבו עושייבה היסודי". בית הספר מחובר לרשת המים ויש בו מים זורמים. גב' סמיחה אבו עושייבה מאם תנאן מסבירה את הקושי בהשגת מים, בייחוד בחורף :

"...אני סובלת בחורף מהקושי להוביל את המים הביתה תוך הסיכונים שבכך, לדוגמא קרה בעבר שהחלקתי בבז, דבר שהביא לכך שהמים נשפכו ולקח לי הרבה זמן עד שמילאתי מחדש את המים והבאתי אותם הביתה. לכן בחורף אנו מנסים לצמצם ככל שניתן את השימוש במים עד כדי שאני מבקשת את הילדים לשים את הג'רקנים פתוחים מתחת לגג הפח כדי שיתמלאו במי הגשמים ונוכל להשתמש בהם לכביסה ונקיון."

רצ"ב תצהירה של גב' סמחיה אבו עושייבה כנספח לעתירה שסימנו ע / 6.

12. העותרים מס' 17 - 29 הם תושבי הכפר הלא מוכר אל-ג'רא. בכפר אל-ג'רא מתגוררים יותר מ- 1500 נפש. הכפר נמצא דרומית לכביש ערד באר שבע. בסמוך לכפר ישנו בית ספר המחובר לרשת המים הוא "בית ספר אל-אטרש היסודי".

13. הנשים המבוגרות בכפר אל-ג'רא נאלצות לשכור מישו כדי להביא מים לאור הלחץ הנמוך ביותר בצינורות המים המאולתרים. העדר המים, אפוא, מסב גם קושי כלכלי. כתוצאה מאגירת המים במיכלים, תושבי אל-ג'רא נאלצים לסבול את מראה צבע המים המשתנה ולהתמודד עם הסיכון התברואתי הממשי הנובע מכך.

רצ"ב תצהירה של גב' פאטמה אבטיחאת כנספח לעתירה שסימנו ע / 7.

ראו גם תצהיר גב' סולטאנה אל בטיחאת הרצ"ב כנספח לעתירה וסימנו ע / 8..

14. באל-ג'רא ישנם קשיים טופוגרפיים, כמו ואדי, המפריד בין תושבי הכפר לנקודה שממנה מנסים התושבים להשיג כמות כלשהי של מים. בימים גשומים בחורף ואדי זה הינו בלתי עביר, ולכן תושבי הכפר נאלצים להמתין עד סוף הגשמים והתייבשות הבז כדי לשוב ולנסות לאגור מים כלשהם מאותו מקור.

רצ"ב תצהירו של מר עלי אל-צבאריה כנספח לעתירה שסימנו ע / 9.

15. מעיגל אל-הואשלה מהכפר אל-ג'רא מתאר את תחושתו הקשה, שנעה בין אומללות להשפלה, לאור ההבדל באספקת המים לשוב בנגב כמו עומר לעומת בכפרים הלא מוכרים :
"אני גר באזור אלגרא, המרוחק מצינור המים הראשי כחמישה וחצי ק"מ, בכפר שחורים בו השירותים הבסיסיים, שיש בו מאה שבעים וחמישה בתים או בערך אלף ושבע מאות נפש. כל אלו מקבלים מים מנקודה אחת בצינור הראשי, שנותן ששה קוב בשעה... כשאנו הולכים לשוב עומר, בכדי לקבל חלק מהשירותים, כמו דואר, אני מרגיש כאילו אני נמצא באירופה וכשאני חוזר לכפר אני מרגיש שאני נמצא במדינה הכי עניה בעולם..."

רצ"ב תצהירו של מר מעיגל אל-הואשלה כנספח לעתירה שסימנו ע/10.

16. העותרים מס' 30 - 46 הם תושבי הכפר הלא מוכר אם בטין. הכפר אם בטין נמצא מזרחה מהישוב עומר קרוב לצומת שוקת. בכפר מתגוררים כ- 4000 נפש. בכפר אם בטין ישנו בית ספר יסודי "בית ספר אבו כף היסודי" המחובר לרשת המים. ביום 12.2.2001 המליצה ועדת התכנון המחוזית בבאר שבע להכיר בכפר הלא מוכר אם בטין.

רצ"ב תצהיר עטיה אבו כף מהכפר אם בטין כנספח לעתירה וסימנו ע/11.

17. העותרים מס' 47 - 56 הם תושבי הכפר הלא מוכר אבו תלול. בכפר אבו תלול מתגוררים כ- 2500 נפש. הכפר נמצא דרומית לכביש דימונה באר שבע. בכפר ישנו בית ספר יסודי "בית ספר אל-אעסם א' היסודי". בית הספר מחובר לרשת המים.

רצ"ב תצהיר עטיה אל-אעסם מהכפר אבו תלול כנספח לעתירה וסימנו ע/12.

18. העותרים מס' 57 - 63 הם תושבי הכפר הלא מוכר ואדי אל-נעם. בכפר ואדי אל-נעם מתגוררים כ- 4000 נפש. הכפר ואדי אל-נעם נמצא ממזרח לכביש באר שבע מצפה רמון. בכפר ישנו בית ספר יסודי "בית ספר אל-עזאזמה היסודי". בית הספר מחובר לרשת המים.

רצ"ב תצהיר מר לבאד אבו עפאש כנספח לעתירה וסימנו ע/13.

19. העותרים מס' 64 - 72 הם תושבי הכפר הלא מוכר אל-שהבי. בכפר אל-שהבי מתגוררים כ- 1500 נפש. כפר אל-שהבי נמצא מזרחית לקיבוץ נבטים ודרומית לכביש דימונה באר שבע. בכפר ישנו בית ספר יסודי "בית ספר אל-אעסם ב'". בית ספר מחובר לרשת המים.

רצ"ב תצהיר סלאמה אבו סבילה כנספח לעתירה וסימנו ע/14.

רצ"ב תמונות מהכפרים הלא מוכרים כנספח לעתירה שסימנו ע/15.

20. הנה כי כן, תושבי הכפרים הלא מוכרים אינם נהנים מאחד מיסודות החיים. העדר מים נגישים ככלל, והקושי הרב הכרוך בהשגת כמויות מזעריות ממנו, מעמידות את רמת החיים של תושבי הכפרים מתחת למינימום הנדרש לקיום אנושי. פגיעה זו בתושבי הכפרים הלא מוכרים מתעצמת לאור העובדה שבבתי הספר הקיימים בכפרים הלא מוכרים בנגב יש מים זורמים ובתי הספר מחוברים למערכת המים של מקורות. יוצא, אפוא, כי ניתן לחבר מקום כמו כפר לא מוכר אל רשת המים ושיהיה בו מים זורמים.

21. בעבודת מחקר של משרד הבריאות (מחוז הדרום) על איכות תברואתית של מי השתייה בפזורה הבדואית בנגב, תואר חלק מתהליך השגת המים של תושבי הכפרים (עמ' 5):
"אספקת המים לתושבים אינה מוסדרת ומסודרת. לכל תושבי הפזורה ישנם כ- 160 חיבורי צרכן של מקורות (תמונה מס' 2) משם המים מסופקים בעזרת מיכליות (תמונה מס' 3) או בעזרת מערכת צינורות פרטיזנית אשר נבנתה ע"י התושבים עצמם ללא תכנון כלשהו, הצינורות מונחים על פני השטח (צינורות פלסטיק שחור בקוטר 20-25 מ"מ). (תמונה מס' 4)... מצב זה יוצר בעיה של לחץ מים וגם למי שיש צינור מים הלחץ הוא נמוך ביותר... יש לציין כי כל בתי הספר בפזורה מחוברים למערכת המים של מקורות ובבתי הספר יש מים זורמים במשך כל היום. צריכת המים של הפזורה הבדואית נמוכה ביותר והגיעה ל- 24 מ"ק לשנה בשנת 1994, כמחצית מהצריכה משמשת להשקיה של עדרי צאן ומטעים." (ההדגשה לא במקור)

רצ"ב סקר איכות תברואתית של מי השתייה בפזורה הבדואית בנגב (לשכת הבריאות – מחוז דרום, משרד הבריאות) (1995) כנספח לעתירה וסימנו ע/16.

ב. ההשלכות הבריאותיות לתהליך השגת המים בכפרים הלא מוכרים בנגב

22. בנוסף להעדר המים, נתקלים תושבי הכפרים הלא מוכרים בסיכון ממשי בדמות רמה תברואתית ירודה ביותר. לא אחת הן טעם והן צבע המים משתנה אצל תושבי הכפרים הלא מוכרים. איכות ירודה זו של מעט המים שהם מצליחים להשיג מהווה סכנה ממשית ומיידית לבריאות הילדים, הנשים, והגברים בכפרים הלא מוכרים בנגב.

23. פרופסור אלקן, מנהל המכון למחלות זיהומיות, מרכז רפואי סורוקה ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב, סוקר בחוות דעתו המקצועית המצורפת לעתירה זו את הסכנות הבריאותיות האורבות לאזרחים בכפרים הלא מוכרים כתוצאה מאספקת מים באיכות ירודה ובכמות מינימלית. פרופסור אלקן עומד על שלוש סכנות עיקריות שבמצב זה, התייבשות, זיהום מעיים והגינה לקויה:

"סכנות פוטנציאליות:

1. *התייבשות (Dehydration)* : איבוד המים היומי במנוחה הוא בכמות של למעלה משני ליטרים ליממה, בשתן, צואה, הזעה ונשימה. כל מאמץ גופני מגביר כמות זו, ולמשל חיילים באימון עלולים לאבד למעלה מעשרה ליטר ביממה. איבוד מוגבר של מלחים בזיעה יביא לירידה בצמאון, דבר אשר יגביר את ההתייבשות. (3)

2. *זיהומי מעיים עקב שימוש במים לא נקיים* : מחלות אלו עשויות להיות קלות, אך לעתים הן מסתבכות, ויש סכנה לחיי החולה. מדובר בגורמי מחלה שונים שעלולים לזהם מי שתייה, טפילים כמו אמבות, חיידקים כמו סלמונלה או שיגלה, ונגיפים כמו נגיף הרוטה. הפצת גורמי מחלה אלו דרך מי השתייה גורמת להתפרצויות נרחבות, שכן השימוש במים אוניברסאלי, ואמצעי המניעה היעילים הם מרכזיים (כלורניציה של המים, אספקת מים ממקורות בטוחים). האמצעים ההיקפיים כמו הרתחת מים מזהמים בבית הצרכן, הינם אמצעים שיעילים רק לזמן קצר, בעת משבר באספקת המים, ולא לטווח ארוך. (4)

3. *כמויות מים בלתי הולמות יביאו לקשיים בשמירה על היגיינה אישית וניקיון של כלי האוכל בבית*. אלו מלווים בהתפרצויות של מחלות כמו כינת הגוף והראש, וזיהומי מעיים שמקורם בכלים לא נקיים, והם עלולים לפגוע בבני משפחה שאוכלים מאותו מקור (2). "

רצ"ב חוות דעתו של פרופסור אלקן כנספח לעתירה וסימנו ע/ 17.

24. בחוות דעתו שהוגשה לטריבונל הבינלאומי למים בשנת 1992, שדן בזכותם של תושבים מכפרים לא מוכרים למים (ראו להלן), עמד ד"ר חאתם כנאענה על דפוסי התפזרותו של Hepatitis A (Infectious Hepatitis) המועבר אל נשאים חדשים, בין השאר, דרך מקור משותף, כמו מקור מים או מזון [עמ' 41]:

"The specific means of transmission of such organisms from a sick individual or a carrier (harboring the infectious agent without evidence of clinical illness) to a healthy new host are innumerable but can be classified into two main methods of spread: common source and chain transmission, which often alternated and complement each other in real life situations. The first involves a number of individuals partaking of the same contaminated food or drink item..."

רצ"ב חוות דעתו של ד"ר כנאענה כנספח לעתירה וסימנו ע/ 18.

25. בעבודת מחקר נוספת משנת 1999 שהונחתה על ידי משרד הבריאות, נסקרו מחלות הקשורות במים שכוללות, בין השאר: פוליו, צהבת, כולרה, דיזנטריה אמביאלית, קמפילובקטר, יארסיניה, סלמונלה, ג'ארדיה, טיפוס ופרה טיפוס, אסקריס, טריכוריאזיס. אותו מחקר הצביע על מחלות מועברות על ידי וקטורים מימיים כגון: מלריה, פילריה, קדחת צהובה, בילהרציה. הטבלה שלהלן מראה את המחלות המועברות על ידי מים ומאפייניהן (עמ' 9 - 12):

מחלות המועברות על ידי מים ומאפייניהן

מחלות המועברות ע"י מים	הגורם למחלה	מקור הזיהום במים	תופעות המחלה
דלקת המעיין	חיידק הסלמונלה	צואת בעלי חיים או אדם	שלשולים והקאות
טיפוס הבטן	חיידק הסלמונלה טיפי	צואת אדם	שלשולים, הקאות וכאבי בטן
דיזנטריה	חיידק השיגלה	צואת אדם	שלשולים
כולרה	חיידק ויבריו קולרה	צואת אדם	הקאות, שלשולים חזקים, התייבשות, איבוד מנרלים וסכנת מוות
דלקת כבד	נגיף	צואת אדם, חיות מים בעלות קרום הנמצאות במים מזוהמים	עור צהוב, כבד מורחב, כאבי בטן
דיזנטריה אמבית	אינטמבה היסטוליטיקה	צואת אדם	שלשולים בינויים, דיזנטריה כרונית
ג'ארדיזיס	ג'ארדיה – למבליה	צואת אדם, או בעל חיים	כאבי בטן, בחילות וחולשה כללית.

26. לפי ממצאי אותה עבודת מחקר בהנחיית משרד הבריאות, נמצא כי בכפרים הלא מוכרים בנגב יש "מערכות אספקה לקויות של מים... מיכל של מים לא מטופלים, מיכל מים פגום, צינור מים מאולתר ופגום, כל הגורמים הללו מהווים מאכסן לחיידקים, וירוסים, טפילים ואצות העלולים לגרום למחלות זיהומיות." עוד מצא המחקר כי צורת העברת המים הקיימת בישובים הלא מוכרים בנגב משפיעה על גידול מחדש והתרבות של חיידקים וזאת משום "טמפרטורה ומרחק הובלת המים בצנרת... הופעת קוליפורמים במערכת אספקת המים כתוצאה מהתאוששות חיידקים נפגעי חיטוי אשר הצליחו לשרוד תוך כדי מעבר במתקן הטיפול ולאחר מכן להתרבות במערכת." זאת ועוד "הופעת קוליפורמים במערכת אספקת המים כתוצאה מכניסת זיהום

חיידיקי שמקורו בשטח פנים הצנרת או ממקורות חיצוניים ולאחר כניסת הזיהום עלולה להתרחש התרבות חיידיקים במערכת."

רצ"ב סקר איכות מי השתייה בפזורה הבדואית בשטח השיפוט של העיר ערד (מחקר בהנחיית משרד הבריאות במחוז הדרום)(1999) כנספח לעתירה וסימנו ע/ 19.

27. ארגון הבריאות העולמי (World Health Organization) מנחה אודות הצורך בשמירה על רמה תברואתית נאותה של מים ומזהיר מפני זיהום המים בכל שלב משלבי מעבר המים מהמקור עד הצרכן :

"Each component part of the drinking-water system - the source, treatment, storage, and distribution - must function without risk of failure. A failure in one part will jeopardize and nullify the effects of other parts that function perfectly, as well as the care that has been taken to ensure that they do so. Water is liable to contamination at all stages in the process of supply, hence the need for constant vigilance."

רצ"ב Surveillance Program Requirements, **World Health Organization Guidelines for Drinking Water Quality**, 2nd ed Vol. 1 Recommendations Geneva, WHO, 1993, pp. 8-29. כנספח לעתירה שסימנו ע/ 20.

ראו גם :

J. Gordon Millichap *Is Our Water Safe to Drink* (Chicago, 1995)
Martin Birley, "Health Opportunity Assessment in Water resource development", in **Water Resources: Health, Environment, and Development** (Brian H. Kay ed.)(London, 1999) 76-85.

N.F. Gray *Drinking Water Quality* (Wiley, 1994) 176-223.

ג. חלוקה לא שוויונית של מים בנגב ובארץ

28. מנתוני צריכת המים ניתן ללמוד גם על חלוקה לא שוויונית של משאב המים. כאשר ההפרש הוא גדול ביותר, ניתן ליתר את השימוש בתיאוריות תרבותיות מפקפקות כדי להסביר צריכה דלה של משאב חיוני כמו מים. להלן טבלה ותרשים המבליטים את ההפרש העצום בצריכת המים בכפרים הלא מוכרים בנגב לבין ישובים אחרים שם, בייחוד ישובים יהודיים :

צריכת מים לנפש בישובי הנגב בשנת 1994

צריכה

מקום

(מ"ק)	
24	כפרים לא מוכרים
38	תל שבע
35	רהט
151	עומר
121	מיתר
125	ערד
123	להבים

29. כמו כן, כמחצית מהצריכה בכפרים הלא מוכרים היא לצריכה עצמית והמחצית האחרת משמשת להשקייה של עדרי צאן ומטעים.

ראו: ע/ 16 (עמ' 5, 10).

30. והשוו, ככלל, את ההפרש בצריכת המים (לכל היעודים) בשנת 1998 בין יישובים יהודיים לבין יישובים לא יהודיים, כהגדרת השנתון הסטטיסטי לישראל 2000 (מס' 51), בעמ' 15.6 :

צריכה (מליוני מטרים	יישובים יהודיים
---------------------	-----------------

מעוקבים)	
קיבוצים	758
מושבים ומושבים שיתופיים	411
רשויות מקומיות	96
אחר	74
יישובים לא יהודיים	26

רצ"ב עמ' 15.6 לשנתון הסטטיסטי לישראל 2000 (מס' 51) כנספח לעתירה שסימנו ע/ 21.

31. פרופסור קרצמר, בספרו על מעמד המשפטי של הערבים בישראל, מזכיר כי חרף היתכנותם של גורמים שונים אשר מובילים להפרש בצריכת מים (שם הדיון היה בהקשר של צריכת מים לחקלאות) ההפרש הגדול בצריכת המים הוא אינדקציה לאפליה מוסדית בחלוקת משאב זה:

“Nevertheless the discrepancy is so great that it is hard to believe that at least some part of it is not attributed to institutional discrimination.”

ראו:

David Kretzmer *The Legal Status of the Arabs in Israel* (Westview Press, 1990) 125-26.

32. סוגיית חיבור כפרים לא מוכרים בישראל למים הועלתה ונידונה אף בפני גופים שיפוטיים בינלאומיים. הטריבונל הבינלאומי למים שבאמסטרדם, הולנד, דן בשנת 1992 בתביעת אגודת הגליל (העותרת מס' 74) נגד משרד החקלאות ומשרד הפנים לחבר כפרים לא מוכרים בצפון הארץ למים. בהודעת הטריבונל הבינלאומי נקבע כי חובה על המדינה לחבר את הכפרים לרשת המים הארצית, וכי אין להיתלות בחוק התכנון והבניה משנת 1965 כדי למנוע חיבור אותם כפרים, הואיל והם היו קיימים לא רק לפני החוק אלא גם לפני הקמת מדינת ישראל. הטריבונל התייחס גם לסיכון הבריאותי שבאי חיבור אותם כפרים לרשת המים הארצית. ביום 19.2.1992 הודיע הטריבונל הבינלאומי למים את קביעתו כי (בעמ' 76):

“5. The populations of the said communities, or a majority thereof, were already settled and/or owned the land prior to the creation of the state of Israel in 1948 and the Planning and Building law of 1965 as later ammended in 1981. The impact of this law has initiated a process of displacement of populations and disruption of their cultures.

6. The jury is unable to countenance any governmental action which uses the denial of water as a means of enforcing zoning or planning.

7. These policies have a negative effect on the health of the populations in the 'unrecognized villages'.

8. The jury deplores this denial of water of sufficient quality and quantity and recommends that the Israeli government:

i. use the discretionary powers which the Planning and Building Law k0offers and forthwith connect the villages concerned to the national water network..."

רצ"ב ההתדיינות והחלטת הטריבונל הבינלאומי למים בהולנד כנספח לעתירה וסימנו ע/22.

33. בדצמבר 1998, ועדת האו"ם לזכויות כלכליות, חברתיות, ותרבותיות הביעה את ביקורתה לגבי מדיניות הממשלות השונות כנגד האוכלוסיה הערבית הבדואית בכפרים הלא מוכרים בנגב. הועדה סקרה את מצבה של אותה אוכלוסיה והביעה את ביקורתה, בין השאר, נגד העדר אספקת מים סדירה לאותה אוכלוסיה:

"28. The Committee expresses its grave concern about the situation of the Bedouin Palestinians already settled in Israel. The number of Bedouin living below the poverty line, their living and housing conditions, their levels of malnutrition, of unemployment, and infant mortality are all significantly higher than the national averages. They have no access to water, electricity and sanitation and are subjected on a regular basis to land confiscations, house demolitions, fines for building "illegally", destruction of agricultural fields and trees, and systematic harassment and persecution by the Green Patrol. The Committee notes in particular that the Government policy of settling Bedouins in seven "townships" has caused high levels of unemployment and loss of livelihood."

רצ"ב Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural

Rights: Israel. 4.12.98 כנספח לעתירה שסימנו ע/23.

III. עמדת המשיבים

34. פניות רבות לרשויות הרלבנטיות לחבר את הכפרים הלא מוכרים בנגב למים באופן סדיר נענו בשלילה ובטענה, כי המצב נמצא בבדיקה או בהפנייה לתוכניות בניית ישובים קבועים המיועדים לחלק מאוכלוסיית הכפרים הלא מוכרים. כך, למשל, ביום 3.9.98 השיב נציב המים לפניית ב"כ העותרים מיום 23.8.98 כי פתרון שאלת המים לכפרים הלא מוכרים בנגב אמור להיפתר על ידי בניית "ישובי קבע" לחלק מתושבי הכפרים הלא מוכרים.

35. תוכניות כאמור, גם אם נניח שהן קיימות ומיועדות להיטיב עם תושבי הכפרים הלא מוכרים, ולא רק לרכז אותם על פחות שטח, מטבע הדברים לוקח שנים רבות עד ישומן. על אחת כמה וכמה כאשר תוכניות אלו אינן לוקחות בחשבון את צורכי ההווה והעתיד של האוכלוסיה המעוניינת וגם לא משתפת אותה בתכנון זה, קרי אוכלוסיית הכפרים הלא מוכרים בנגב.

36. על גישה תכנונית זו של רשויות התכנון, שאין מטרתה להטיב עם אוכלוסיית היעד של תושבי הכפרים הלא מוכרים בנגב, ניתן ללמוד מדברי אחד הגופים השלטוניים המרכזיים המתמודדים עם שאלת התכנון לאותם כפרים. גוף זה פועל במסגרת מינהל מקרקעי ישראל ונקרא "המינהל לקידום הבדואים". בדיון מקדים אצל גוף שלטוני זה בנושא "מתן שירותים לפזורה הבדואית בנגב", מיום 13.8.97, נקבע כי מטרת הדיון היא:

"לגבש עמדות לקראת הדיון המורחב בנושא מתן שירותים לפזורה, וזאת לאור העובדה שחוסר תיאום בין משרדי הממשלה, חוסר יד מכוונת, העדר מדיניות ברורה בנושא – גורמת לתופעות שכל משרד פועל עפ"י מדיניותו וע"י כך יוצרים עובדות בשטח המקשים על הפעילות השוטפת של המשרדים האמורים לטפל בפינוי הפזורה." (ההדגשה לא במקור)

רצ"ב פרוטוקול ישיבת המינהל לקידום הבדואים מיום 13.8.1997 כנספח לעתירה שסימנו ע/24.

37. לעומת זאת, גישתה של ד"ר טובי פנסטר מהחוג לגיאוגרפיה באוניברסיטת תל-אביב גורסת כי יש לגבש גישה תכנונית אחרת כלפי תושבי הכפרים הלא מוכרים בנגב. גישה תכנונית אשר תכיר בזכויותיהם וברצונותיהם תוך אספקת אותה רמת פיתוח להם כפי שזוכה לה האוכלוסיה היהודית באותו מרחב:

"I argue that an egalitarian approach to development would have permitted the Bedouin to participate in dictating the changes in their living environment. It would treat them equally by allowing them their own definition of spaces of citizenship, recognizing their landownership claims, and allowing them to develop their settlements

with the same freedom and to the same level of development as the Jewish population.”

ראו :

Tovi Fenster, “Spaces of Citizenship: the Bedouin and Israeli Frontier Development” in **Frontier Development and Indigenous Peoples** (Fenster & Yiftachel eds.) (Pergamon, 1997) 291, 297-98.

רצ"ב פניית העותרת מס' 74 מיום 7.4.97 אל נציב המים כנספח לעתירה שסימנו ע/25.
רצ"ב פניית האגודה לזכויות האזרח בישראל מיום 18.5.97 אל שר החקלאות ואל שר התשתיות הלאומיות כנספח לעתירה שסימנו ע/26.
רצ"ב תשובת משרד החקלאות מיום 10.7.97 לפניית האגודה לזכויות האזרח בישראל כנספח לעתירה שסימנו ע/27.
רצ"ב פניית ב"כ העותרים אל שר התשתיות הלאומיות ואל נציב המים מיום 23.8.98 כנספח לעתירה שסימנו ע/28.
רצ"ב תשובת נציב המים מיום 3.9.98 לפניית ב"כ העותרים כנספח לעתירה שסימנו ע/29.
רצ"ב פנייה של באי כוח העותרים מיום 20.7.2000 אל נציב המים כנספח לעתירה שסימנו ע/30.
רצ"ב תשובת נציב המים מיום 26.9.2000 אל פנית באי כוח העותרים כנספח לעתירה שסימנו ע/31.
רצ"ב פניית העותרת מס' 1 מיום 24.4.2001 אל שר החקלאות כנספח לעתירה שסימנו ע/32.

IV. החלק המשפטי

א. הזכות למים

38. סעיף 1 לחוק המים, תשי"ט – 1959 (להלן: חוק המים) מגדיר את מקורות המים הקיימים בארץ כ"קניין הציבור". סעיף 2 לחוק המים כולל בהגדרת מקורות המים גם מקורות "מוסדרים או מותקנים". סעיף 3 לחוק המים מעגן את זכותו של כל אדם לקבל מים:

3. כל אדם זכאי לקבל מים ולהשתמש בהם בכפוף להוראות חוק זה."

39. בע"א 535/89 **נ' שמחה פרלמוטר**¹, בית המשפט הנכבד דחה את טענת נציב המים כי התיישבות דורשי הזכות במקום מסויים אינה מספיקה לבסס זכות למים. בית המשפט קבע:

5. המערער טוען, כי למשיבים אין כל זכות מוכרת למים וכי התיישבותם במקום אינה מספיקה כדי לבסס להם זכות כזו. טענה זו דינה להידחות. סעיף 3 לחוק המים קובע: "כל אדם זכאי לקבל מים ולהשתמש בהם בכפוף להוראות חוק זה." ובסעיף 7 לחוק נקבע, כי: "לעניין חוק זה אין נפקא מינה

¹ פ"ד מו (5) 695, 701-700

אם זכות למים נוצרה על פי דין – לרבות חוק זה – או על פי הסכם או נוהג או באופן אחר, ואם נוצרה לפני תחילת חוק זה או אחרי כן.”

40. יוצא, אפוא, שאי אספקת מי שתייה באופן סדיר לתושבי הכפרים הלא מוכרים הינה מעשה בלתי חוקי ועומד בניגוד לחוק המים אשר אינו מתנה את אספקת המים בצורת הישוב.

41. העותרים יטענו כי זכותם של תושבי הכפרים הלא מוכרים היא לקבל מים באיכות הראויה, באופן שלא יסכן את בריאות הילדים, הנשים והגברים באותם כפרים. שכן, חובה על פי דין היא לספק מים באיכות ראויה. סעיף 52 לפקודת בריאות העם – 1940 קובע כי:

”(א) לא יספק ספק מי שתיה שאינם בהתאם לאיכות תברואית שנקבעה.
(ב) לא יחזיק אדם מיתקן מי שתיה שאינם בהתאם לתקנה בדבר תקינותו התברואית.”

42. תקנה 6(א) לתקנות בריאות העם (איכותם התברואית של מי שתיה), תשל”ד – 1974 קובעת כי:

”(א) קיים, לדעת רשות הבריאות או הספק, חשש סביר כי אספקת מים עלולה, בגלל צורתם או איכותם התברואית של מי-שתיה, לסכן את בריאות הציבור, רואים את המים כמים פסולים.”

43. סעיפים רבים באמנות בינלאומיות מתייחסים לזכות למים, לרבות ובייחוד זכויותיהם של ילדים למים ולרמת חיים נאותה. ראו, למשל:

סעיף 25 להכרזה הבינלאומית בדבר זכויות האדם (1948).
סעיף 12 לאמנה בדבר זכויות כלכליות וחברתיות (1966).
סעיפים 6 ו- 24 לאמנה בדבר זכויות הילד (1989).
סעיף 8 להכרזת העצרת הכללית של האו”ם בדבר הזכות לפיתוח (1986).

וראו גם:

Virginia A. Leary, “The Right to Health in International Human Rights Law”, 1 **Health and Human Rights**, (1994) 24.

Jonathan M. Mann & others, “Health and Human Rights”, 1 **Health and Human Rights**, (1994) 6.

Rebecca Cook, “Gender, Health, and Human Rights” in **Health and Human Rights: A Reader** (Sofia Gruskin & others eds.)(Routledge, 1999) 253-64.

ב. הזכות לשוויון

44. העותרים יטענו כי זכותם של תושבי הכפרים הלא מוכרים בנגב היא לקבל מי שתייה באופן שוויוני לאזרחים אחרים בארץ. כמו כן, העותרים יטענו כי תושבי הכפרים הלא מוכרים זכאים

לקבל מי שתייה בדיוק כפי שאזרחים אחרים באותו מרחב נהנים מאספקת מים על פי צורכיהם. ההפרש העצום, הן בארץ והן בנגב, בצריכת המים מהווה, כמצויין על ידי פרופסור קרצ'מר לעיל, מהווה אינדקס ברורה לקיומה של אפליה מוסדית בחלוקת משאב המים. העותרים יטענו כי הפרש זה מהווה אפליה ברורה לקיומה של אפליה נגד תושבי הכפרים הלא מוכרים בחלוקת משאב המים. משאב זה, כמו כל משאב אחר השייך לכל הציבור, אמור להיות מחולק באופן שוויוני, הוגן ונטול כל שרירות.

45. הזכות לקבל יחס שוויוני הוכרה בפסיקת בית המשפט הנכבד, בין השאר, בבג"ץ 2671/98 **שדולת הנשים בישראל נ' שר העבודה והרווחה**²:

"29. עיקרון מן הראשונים במלכות - משכמו ומעלה גבוה מכל שאר עקרונות – הוא עקרון השוויון; ובשמו האחר: עקרון איסור ההפליה. השוויון הואנשמת אפו של המשטר החוקתי שלנו כולו" (השופט לנדוי בבג"ץ 98/69 **ברגמן נ' שר האוצר ואח'**, בעמ' 698); כך הוא במשפט הציבורי וכך הוא בכל נימה ונימה של חיינו בחברה. ".....עקרון השוויון, הוא היה בראשית, בו תחילת התחילות, ואידך אינו אלא פירוש והארה" (בג"ץ 8195, 7111/95 **מרכז השלטון המקומי ואח' נ' הכנסת ואח'**, בעמ' 501); ראו עוד, שם, בעמ' 499 ואילך. כן היו דברי השופט ברק בבג"ץ 1/88, 953/87 **פורז נ' ראש עיריית תל-אביב-יפו ואח'**, בעמ' 332:

".....אין לך גורם הרסני יותר לחברה, מאשר תחושת בניה ובנותיה, כי נוהגים בהם איפה ואיפה. תחושת חוסר השוויון היא מהקשה שבתחושות. היא פוגעת בכוחות המאחדים את החברה. היא פוגעת בזהותו העצמית של האדם"

46. בבג"ץ 1113/99 **עדאלה נ' השר לענייני דתות**³ עמד בית המשפט הנכבד על חובת המדינה, קודם כל, לכבד את עקרון השוויון, בייחוד בבואה לחלק את משאבי הציבור:

"עקרון השוויון מחייב כל גוף ציבורי במדינה. הוא מחייב, קודם כל, את המדינה עצמה. עקרון השוויון חל על כל התחומים בהם פועלת המדינה. הוא חל, בראש ובראשונה על הקצאת משאבים של המדינה. המשאבים של המדינה, אם קרקע ואם כסף, וכן גם משאבים אחרים, שייכים לכל האזרחים, וכל האזרחים זכאים ליהנות מהם על פי עקרון השוויון, ללא הפליה מחמת דת, גזע, מין או שיקול פסול אחר."

47. בית המשפט הנכבד קבע עוד כי בבואה לספק צורך ציבורי מסויים, אין הרשות הציבורית יכולה להיתלות בטיעון של חוסר תקציב כדי להצדיק אספקה מפלה של אותו צורך ציבורי. חובת הרשות הציבורית היא, אליבא דבית המשפט הנכבד, להיצמד לעקרון השוויון בראש ובראשונה.

² פ"ד נב(3) 630, 650 – 651.

³ פ"ד נד(2) 164, 170.

ג. הזכות לכבוד

48. מים הינם תנאי יסודי לקיום אנושי, ובלעדיהם לא יתכנו חיים, אולם על מנת להבטיח את הבריאות ואת החיים אין די במים סתם. הקיום האנושי דורש אספקה סדירה של מים נגשים, באיכות ובכמות ראויים, שאם לא כן נוצרת סכנה של ממש לבריאות ואף לחיים. הזכות למים משמעה לכן הזכות לאספקה סדירה של מים נגשים, באיכות ובכמות ראויה וזכות זו הינה חלק אינטגרלי מהזכות לחיים המוגנת ע"י חוק יסוד כבוד האדם וחירותו. מדיניות המשיבים, שלא לספק לעותרים אספקה סדירה של מים לשתייה ולשימוש ביתי, מהווה לכן הפרה של הזכות לחיים ושל חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

49. תושבי הכפרים הלא מוכרים יטענו כי אי אספקת מים להם באופן סדיר, לפי צרכיהם, ובאיכות הראויה, הם מהגורמים המרכזיים לרמת החיים הירודה שהם סובלים ממנה, ואשר לא אחת כרוכה רמת חיים זו בסיכון ממשי לבריאות אותם תושבים, בייחוד סיכון בריאות הילדים והנשים שבינם. ברע"א 4905/98 **פרופסור יוסף גמזו נ' נעמה ישעיה ואח'**⁵, קבע בית המשפט הנכבד כי כבוד האדם כולל בחובו את "מינימום הקיום האנושי", ועל כן זוכה מינימום זה להגנתו החוקתית של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו:

"כבודו של האדם כולל בחובו, כפי שראינו, הגנה על מינימום הקיום האנושי (ראו בג"ץ 161/94 **אטרי נ' מדינת ישראל** (לא פורסם)). אדם המתגורר בחוצות ואין לו דיור, הוא אדם שכבודו כאדם נפגע; אדם הרעב ללחם, הוא אדם שכבודו כאדם נפגע; אדם שאין לו גישה לטיפול רפואי אלמנטרי הוא אדם שכבודו כאדם נפגע; אדם הנאלץ לחיות בתנאים חומריים משפילים הוא אדם שכבודו כאדם נפגע (ראו א' ברק, פרשנות במשפט 423 (כרך שלישי, 1994))."

50. העותרים יטענו, אם כן, כי אי אספקת מים לתושבי הכפרים באופן סדיר, לפי צרכיהם, ובאיכות הראויה מוריד אותם אל מתחת ל"מינימום הקיום האנושי" אשר חוסה בצלו של כבוד האדם, ועל כן זכאים להגנתו של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו מפני הפגיעה בכבוד.

51. השוו עם סעיף 27(1)(b) למגילת הזכויות שבחוקת דרום אפריקה, הקובע את הזכות למים ואוכל כזכויות חוקתיות:

"27.(1)(b). Everyone has the right to have access to sufficient food and water."

⁴ פ"ד נ(5), 449, 463.

⁵ טרם פורסם. ניתן ביום 9.3.2001.

52. הזכות למים היא, אפוא, זכות אדם בסיסית ביותר. מקורה של הזכות אינו כפוף אך לחובות שלטון לספק מים, אלא מתפרס הוא גם אל חובות שמקורן במוסר ובצדק בסיסי, כדברי Peter Gleick:

“In some ways this right to water is even more basic and vital than some of the more explicit human rights already acknowledged by the international community, as can be seen by its recognition in some local customary laws or religious canon...But the imperatives to meet basic human water needs are more than just moral, they are rooted in justice and law and the responsibilities of governments.”

Peter Gleick, The Human Right to Water (Pacific Institute for Studies in Development, Environment, and Security, 1999) 2, 12.

53. עוד יטענו העותרים כי האפליה נגדם בכל הקשור לאספקת המים הינה על רקע השתייכותם הקבוצתית, בהיותם פרטים בני ובנות הלאום הערבי. מהנתונים לעיל עולה, כי ישנו הפרש ברור וחד משמעי בין צריכת המים אצל האוכלוסיה היהודית לעומת האוכלוסיה הערבי, הן בנגב והן בארץ בכלל. הפרש זה בצריכה מצביע באופן ברור ביותר על קיומה של אפליה בחלוקת משאב המים בארץ. אפליה זו בסיסה הוא אחד: ההשתייכות הקבוצתית של בני ובנות המיעוט הלאומי הערבי בישראל. בית המשפט הנכבד הכיר כי אפליה נגד אדם בשל השתייכותו הקבוצתית מהווה פגיעה גסה בכבודו של אותו אדם.

ראו:

בג"ץ 4541/94 אליס מילר נ' שר הבטחון⁶.

על יסוד האמור לעיל, בית המשפט הנכבד מתבקש להוציא את הצו על תנאי כמבוקש בראשית העתירה, ולאחר קבלת תגובת המשיבים, להופכו לצו מוחלט. כן מתבקש בית המשפט לחייב את המשיבים בהוצאות משפט כדין.

עו"ד אורנה כהן
ב"כ העותרים

עו"ד מרואן דלאל
ב"כ העותרים

⁶ פ"ד מט(4) 135.